

KRONIKA

Jubiliejai

Giedrė Purvaneckienė: kokybiško švietimo pagrindas – lygios galimybės ir socialinis teisingumas



Vilniaus universiteto Edukologijos katedros darbuotojai nuoširdžiausiai sveikina Kovo 8-tą dieną jubiliejų šventusią docentę **Giedrę Purvaneckienę**. Prie sveikinių greičiausiai prisidėtų sociologai, fizikai ir kiti Universiteto akademinės bendruomenės nariai, nes docentės mokslinė karjera – be galo įvairi ir turtinga. Vilniaus universitete įgijusi puslaidininkių fizikos

specialybę, vėliau pasuko į pedagogiką, prisidėjo ir prie sociologijos mokslo Lietuvoje plėtotės.

Giedrė Purvaneckienė pasižymi ne tik aktyvia moksline, bet ir politine bei visuomenine veikla. Apie visą tai, taip pat apie opiausias dabartinio švietimo problemas paprašėme papasakoti pačią docentę.

Papasakokite, kaip fizikė tapo edukologe.

Visų pirma tai nebuvo kelias tiesiai iš fizikos į edukologiją. Kai dirbau Fizikos fakultete, domėjausi fizikos dėstymo metodika, nes gaudavome daug skundų iš studentų, kad jie nieko nesupranta, kad laboratoriniai darbai neduoda jokios naudos, nes neaišku, kam jie reikalingi, kodėl jie daromi, ir kt. Vadinasi, kažkas buvo negerai, gal netinkamai dėstoma. Todėl ėmiau labiau tuo domėtis. Kai aiškus darbų tikslas, tada įdomiau, didėja motyvacija. Taip ir prasidėjo. Jei tuo metu Lietuvoje ar net visoje Tarybų Sąjungoje būtų galima apsiginti iš fizikos dėstymo aukštojoje mokykloje metodikos, tai į pedagogiką (dabar edukologiją) nebūčiau pasukusi. Bet tuo metu, kai buvau aspirantūroje, nebuvo nė vienos tarybos, kur būtų galima apsiginti

darbą iš fizikos mokymo aukštojoje mokykloje metodikos, dabar vadintumėme fizikos didaktikos. Todėl atėjau pas profesorių Leoną Jovaišą, pasikalbėjome. Jam problemos pasirodė įdomios ir aš įstojau į aspirantūrą čia. Jau prieš pat gynimąsi atsi-rado viena taryba tuomečiame Leningrade. Bet visa teorija jau buvo parašyta iš peda-gogikos. Eksperimentas, aišku, būtų buvęs tas pats. Taip ir liko pedagogika.

Ar niekada nesigailėjote dėl tokio po-sūkio?

Kad iš fizikos išėjau? Iš „grynosios“ fizikos, iš tiriamojo darbo išėjau tada, kai išėjau iš Puslaidininkų fizikos instituto ir atėjau į Universitetą. Visada norėjau čia dėstyti. Norėjau likti Universitete po mokslų baigimo. Bet tais laikais moterų diskriminacija buvo labai aiški. Tada buvo skirstymai. Ir nors aš pagal savo pažymius galėjau likti, bet man pasakė tiesiai: „Ne.“ Labai atsiprašau savo amžinąjį atilsį vieno iš vadovų, bet profesorius taip ir pasakė: „Boba mano katedroje [bus] tik per mano lavoną.“ Iš tikrųjų, manau, turėjau talen-to dėstyti būtent fiziką, nes labai mokėjau išaiškinti tai, ko studentai nesupranta. Aš ir mokykloje, ir studijuodama padėdavau kitiems, jei kas ko nesuprasdavo. Manau, kad šis mano talentas liko neišnaudotas. Be abejo, ir edukologijoje, ir sociologijoje taip pat yra dalykų, kurių ne visada galima iš karto suprasti ir kuriuos reikėjo paaiškinti.

Bet toliau užsiėmėte jau ne tik aukšto-sios mokyklos didaktika

Vėlgi aplinkybių sutaptis. Universite-te nebuvo lengva, šiuolaikiniais terminais kalbant, daryti karjerą. Todėl, kad dėstyto-jo darbas buvo viena iš labiausiai prestiži-nių vietų. Tai buvo ir geriausias uždarbis,

jei tu esi apsigynęs. Be abejo, konkursai buvo labai dideli. Visur pirmenybė vy-rams. Nebuvo labai lengva įsitvirtinti. Rei- kėjo taikytis prie to, ką dirbi. Laimei, man visada tekdavo tai, kas labai įdomu. Apsi- gynusi ieškojau darbo jau pagal naują pro- filį. Tuometėje Pedagogikos katedroje atsi- laisvino 0,4 etato. Bet man reikėjo susirasti dar bent 0,6 etato, kad galėčiau pragyven- ti. Ir gavau netikėtą pasiūlymą iš tuometės Sociologijos laboratorijos. Parašiau vieną jų projektą kritikuojančią straipsnį į Univer- siteto laikraštį. Tada man paskambino So- ciologijos laboratorijos (katedros dar ne- buvo) vedėja ir sako: „Jeigu čia mes viską blogai darom, tai atėik pas mus ir pradėk tam projektui vadovauti.“ Taip pradėjau dirbti Sociologijos laboratorijoje, vėliau iš jos kilo „Baltijos tyrimai“, netrukus susi- kūrė ir Sociologijos katedra. Viskas buvo nauja, įdomu. Turėjome daug tyrimų re- zultatų. Pasidalijome sritimis. Vieni gili- nosi į politikos problemas, kiti – į religi- jos, o aš – į šeimos. O kai pradėjau gilin- tis į šeimos klausimus, net pati nustebau, kokia didžiulė yra moterų diskriminacija. Greta šeimos temos yra ir šeimos ir darbo derinimas, o darbo sferoje viskas matoma labai aiškiai: moterų ir vyrų atlyginimo skirtumai, darbo valandos, darbas namų ruošoje. Visur tokie skirtumai! Iš pradžių net nemaniau, kad taip yra.

Mano kaip feministės savimonė taip pat neužaugo savaime. Tik vėliau supra- tau, kad buvau diskriminuojama tarybi- niais laikais. Tada to nesuvokiau. Įdomu, kad mano feminizmas pirmiausiai susiformavo iš mokslinių tyrimų rezultatų. Pas- kui, aišku, buvo gilinimasis į teorijas. Taip pradedi gilintis. O ypač šokiravo smurto rezultatai. Prieš darydama tyrimą nema- niau, kad taip blogai yra Lietuvoje. Bet kai

padarai tyrimą, tai plaukai šiaušiasi. O tas, kas labai įdomu, pradeda dominuoti ir tyrimų tematikoje, ir bandai tomis žiniomis pasidalyti su studentais.

Vadinasi, jei kažkas Jus vadina fizike, kažkas edukologe, kažkas sociologe, nėra klaida? Jums pavyko suderinti visas šias sritis.

Be abejo, sociologė aš savamokslė. Bet aš mokiausi. Negalima sakyti, kad aš tokia „buitinė“ sociologė, kuri sako: „Aš manau, kad taip yra.“ Mokiausi ne tik dalyvaudama tyrimuose, bet ir būdama stažuotėse gilinau savo sociologijos žinias.

Ar kaip atskira disciplina taip atsirado ir švietimo sociologija?

Taip, panašiai. Kai kūrėsi Sociologijos katedra, tarp kūrėjų nebuvo nė vieno profesionalaus sociologo. Tuos, kurie darė kokius nors tyrimus, kviesdavo ir dėstyti. Iš pradžių mane pakvietė dėstyti šeimos sociologiją. Švietimo sociologija buvo pavesta kitai dėstytojai, bet ji gerai neparengė kurso, tada paprašė manęs. Iš pradžių, be abejo, labai trūko literatūros. Tai visose stažuotėse, kiek man teko būti, visur rinkdavau literatūrą, domėjausi kitomis programomis. Taip pamažu šie kursai ir susikonstravo.

Bet į Edukologijos katedrą atėjo ne tik švietimo sociologija, bet ir šeimos edukologija?

Dar senojoje mūsų Pedagogikos katedroje aš dėščiau šeimos pedagogiką. Ji, žinoma, šiek tiek skyrėsi nuo šeimos edukologijos. Skyrėsi ir požiūris. Dėstydamą šeimos pedagogiką, vadovavausi profesoriaus Miškinio, kitų lietuvių autorių gairėmis. Nepriklausomybės laikais, kai jau buvo galima gauti užsienio literatūros,

šeimos edukologijoje atsirado daugiau šeimos teorijų ir mažiau praktinių pamokymų, kaip reikia elgtis šeimoj. Manau, kad edukologijos specialistams ne tiek svarbu, kaip elgtis konkrečioje situacijoje (nes situacijos yra unikalios), kiek turėti tvirtą teorinį pagrindą. Tad tai nebuvo tik kurso pervadinimas, bet pereita prie teorijomis, žinoma, ir tyrimais paremto dėstymo.

Tačiau juk keitėsi ne tik kurso koncepcija, bet ir išsiplėtė pačios šeimos samprata. Ar tai keitė ir pasaulėžiūrą?

Taip, be abejo. Pasaulėžiūra negali būti sustabarėjusi. Daugiau pamatai, išsiplėčia horizontas, daugiau paskaitai – mokslinis supratimas. Tada keičiasi ir pasaulėžiūra, nes daugelio dalykų nežinai. Juolab kad yra ir populiarioji literatūra, kurioje teigiami visai priešingi dalykai nei mano mokslininkai. Daugelis žmonių yra pasidavę tokiai populiariajai literatūrai kaip „Vyrai iš Marso, moterys iš Veneros“, kuri yra absoliučiai ne mokslinė knyga ir kurioje labai daug kas iškreipta palyginti su moksliniais psichologiniais ar sociologiniais tyrimais. O juk daug kas tą knygą priima kaip rimtą dalyką, todėl formuojasi labai iškreiptas pasaulio vaizdas. Bet kai esi daugiau paskaitęs, daugiau pamatęs, labiau išsivysto kritinis mąstymas. Beje, kritinis mąstymas buvo vienas iš tų dalykų, kurį, jei tik buvo įmanoma, stengiausi formuoti savo studentams. Specialiai kartais duodavau tokių pavyzdžių, kurių negali priimti, ir prašydavau, kad jie kritikuotų, pagrįstų, kodėl yra ne taip. Man atrodo, kad tai yra labai svarbu, nes žmogui gyvenime svarbu mokėti pasirinkti. Tarp informacinio srauto, kuris plūste plūsta, yra tiek šiukšlių. Ir šiukšlių yra daugiau nei mokslinės tiesos. Žinoma, ne absoliučios tiesos, nes tokią vargu ar rasime.

Tiek švietimo sociologijos, tiek šeimos edukologijos vienas iš pagrindinių aspektų, kurį Jūs paliesdavote, buvo lytis. Šis aspektas, ypač jei kalbama apie ugdymą, švietimą, ir dabar sulaukia gana prieštaringų nuomonių. O gal išties lytis yra tas veiksnys, kurio papildomai išskirti švietime nereikėtų?

Negalima neišskirti, nes tai kartais sulaužo žmonėms gyvenimą. Pavyzdžiui, sakoma, kad moterys yra „natūraliai geresnės mokytojos“, nes jos iš prigimties yra labiau globėjiškos negu vyrai. Kas čia per nesąmonė? Kiek istorijoje buvo puikių mokytojų vyrų. Kaip ir puikių mokytojų moterų. O buvo ir yra tokių vyrų ir moterų, kurie yra netikę mokytojai. Aš daviau dar tokį netipinį pavyzdį. Nors jau daug kas sako, kad mokytojo profesija yra moteriška „natūraliai“. Nenatūraliai. Jei tik atlyginimai būtų gerokai didesni nei kitose srityse, greičiausiai mokytojo profesijoje dominuotų vyrai. Ir ne tik pinigai... taip pat ir prestižas. Tą matome vadinamoje pedagoginėje hierarchijoje. Kad ir kaip būtų, aukščiausia yra profesūra. O profesūroj kiek moterų? Jos ką, praranda savo gebėjimą mokyti? Darželyje geriau moterys, mokykloje – moterys, o universitete jau geriau vyrai? Moterų „natūralūs“ gebėjimai staiga dingsta, o vyrų staiga išsivysto? Tas „natūraliai“, „iš prigimties“, yra labai mėgstama, kai norima pateisinti moterų žemesnę padėtį visuomenėje, kai norima užkrauti „liūto dalį“ darbų, kurių nemėgsta vyrai. Dar atsiranda žodžiai „pasiukojimas“, „iš meilės“ ir panašiai. O tai tik priedanga.

Bet dabar vis didesnis susirūpinimas kyla ne dėl diskriminuojamų moterų, mergaičių švietime, o dėl diskriminuojamų vyrų, berniukų. Teigiama, kad štai jie ne-

atranda vietos, kad berniukų mokymosi rezultatai nuolat prastėja.

Tą, ko gero, reikėtų analizuoti atskirai. Nuomonių yra įvairių. Net ir tuos pačius faktus galima interpretuoti skirtingai. Pavyzdžiui, tai, kad moterų mokytojų yra daugiau mokyklose, tai yra faktas. Bet tą faktą galima interpretuoti įvairiai. Antai gana primityviai sakoma, kad moterys nesupranta gabių berniukų, aišku, pačios, būdamos mažiau gabios, nemoka jų motyvuoti, sudominti ir kt. Mokytojos rašo blogesnius pažymius lyg ir bausdamos berniukus už tai, kad jie neatkartoja to moteriško modelio. Mano nuomone, tai viena tokių interpretacijų, kuri neturi mokslinio pagrindo. Galima žiūrėti ir kitaip. Žinoma, blogybė, kad mokytojų vyrų mokykloje yra mažai. Berniukai neturi teigiamo vyriško pavyzdžio. Namuose ne visi apskritai turi tėvus arba ne visi jie yra teigiami pavyzdžiai. O vaikai kopijuoja. Ir paprastai kopijuoja savo lyties atstovus. Dėl to berniukams labai reikėtų teigiamo pavyzdžio, autoriteto. Nieko blogo nebūtų, jei jie kopijuotų teigiamus mokytojų moterų pavyzdžius. Bet juk jie nuo mažens socializuojami „Nebūk boba“ paradigmoj. Todėl berniukas negali sekti teigiamu mokytojos pavyzdžiu, negali sekti teigiamu motinos pavyzdžiu, nes ji taip pat „boba“. Čia aš, žinoma, labai šiurkščiai sakau. O vyriško autoriteto labai trūksta. Kas tada lieka? Televizorius? Kompiuteris? Taip, ten yra įvairiausių vyriškos lyties herojų. Juk yra labai profesionaliai, gražiai, romantiškai gerų aktorių suvaidintų banditų vaidmenų. Jie atrodo labai patraukliai. O iš tikrųjų, tai juk gaujų nariai. Tad jei gyvenime berniukas nesutinka tokio vyro, kurio pavyzdys įkvėptų, perimami anaipol ne patys geriausi pavyzdžiai. Juk nuo senų senovės vaikai buvo auklėjami pavyzdžiu. Ir tai

nėra išnykę. Pavyzdys – yra labai svarbus. Be abejo, gali būti dar daugiau interpretacijų. Bėda tik kad dauguma interpretacijų kyla „virtuvinėse“ teorijose, interpretuojama labai buitiskai ir primityviai. O itin rimtų tyrimų, bent jau Lietuvoje, nėra.

Dar vienas aspektas, kuris Jūsų darbuose gal ir nebuvo toks ryškus kaip lytis, bet dėl kurio tikriausiai širdį skaudėjo ne mažiau, – socialinis teisingumas.

Be abejo. Ši empirinių tyrimų sritis gal ir nebuvo plati, bet teorijomis aš domėjau-si. Tai susiję su mano politine ideologija. Lygiai kaip tapau feministe dėl mokslinių tyrimų, taip gal ne tiek dėl tyrimų, kiek dėl socialinės nelygybės suvokimo ir pamatymo, kad gali būti šiek tiek kitaip, įstojau į Socialdemokratų partiją. Tai yra pagrįsta ne tik jausmu, emocija, bet ir teorijomis. Daug apie tai esu skaičiusi. Dėl to, kad tai yra labai svarbu. Kalbant tiek apie šeimą, tiek apie švietimą, išsilavinimą tai yra viena iš pagrindinių temų. O kai matau, kur krypta mūsų švietimo sistema... Ji tikrai neina socialinės lygybės link. Tikiuosi, šią temą plėtoja paskutinė mano doktorantė, kurią palikau Edukologijos katedroje.

Žiūrint iš laiko perspektyvos atrodo, kad Jums labai gerai pavyko suderinti teoriją su praktika.

Galima sakyti, man pasisekė. Man visada gaila žmonių, kurie dirba neįdomų darbą. Man taip pat yra tekę dalyvauti projektuose, kai rezultatui esi visiškai abejinga. Taip labai sunku dirbti. O daugelis tyrimų, kuriuos atlikdavau, man buvo be galo svarbus rezultatas, dėl jo „sirgau“. Man labai pasisekė, kad tai galėjau sujungti su dėstymu, kad galėjau studentams parodyti, kur galima rasti tuos rezultatus. Tas labai

uždega. O paskui stengiausi kai ką ir įgyvendinti. O tai, žinoma, yra sunkiausia, nes priešinimasis daugeliui pažangių idėjų, kurios yra iširtos ir pasaulyje duoda gerus rezultatus, pas mus yra be galo didelis, kartais netgi nuožmus. Dabar ypač sunku. Turiu tokią idėją, kodėl dabar pažangių dalykų, kurie yra gerai ir žmonėms, ir valstybei, kurių nauda bent jau Vakarų pasaulis neabejoja, pas mus yra pasiekti sunkiau nei anksčiau. Iki 2004 metų buvo lengviau pristatyti ir tyrimus, ir teorijas. Tada visi vieningai siekėme narystės Europos Sąjungoje ir atrodė, kad reikia pasitempti, nebūti atsilikusiems. O kai įstojome, viskas atvirkščiai. Dabar spjaudome į tą šulinį, iš kurio geriame. Dabar sunkiau, bet kaip nors išgyvensime.

Na, dabar įgyvendinkite sumanymus, o tada grįžkite ir rašykite mokslinius darbus apie socialinį teisingumą ir kita.

Aš ir nemanau sudėti ginklų. Gal pasiekti to, ko norėjau vaikystėje, ir nepavyks. Ko aš norėjau? Kadangi mano tėvas dirbo vieno iš Mokslų akademijos instituto direktoriumi, tai daugelis žmonių, su kuriais bendravome, buvo mokslininkai. Ir kalbėdavau apie mokslą, apie profesorius. Man, mažai mergaitei atrodė, kad profesorius yra žmogaus idealas. Ir kai manęs klausdavau, kuo norėčiau būti, sakydavau arba balerina, arba profesore. Balerina jau tikrai nebūsiu. Nors vaikystėje buvau labai maža ir smulki, tad noras būti balerina neprieštaravo kompleksijai. O dėl profesorės? Neįmanoma pasiekti didelių aukštumų, kai dalijiesi tarp kelių sričių. Dabar laukiu, kad mano mokiniai taptų profesoriais. Ir tada svajonė bus beveik įgyvendinta.

Kalbino
Irena Stonkuvienė